

■ Obr. 1a, b Deinstalace expozice „Pravěk dějiny Čech, Moravy a Slovenska“ v létě 2011. Foto L. Vělová.

Počátky prezentace archeologického kulturního dědictví v Národním muzeu

Historie expozic pravěkých dějin v hlavní budově na Václavském náměstí v letech 1894–1966

Cílem článku je připomenout si archeologické expozice Národního muzea (dále jen NM) v hlavní budově na Václavském náměstí od zpřístupnění jeho sbírek v roce 1893. Nedostatek obrazové dokumentace pro přelom 19. a 20. století nahradil bohatý archivní materiál, kde zůstala v množství zápisů, poznámek, dopisů úředních i osobních zachycena doba tvorby první expozice v nově otevřené budově NM.

■ Kristýna URBANOVÁ
Národní muzeum v Praze

Netřeba připomínat, že se jedná o výraznou osobu J. L. Píče, která stojí u zrodu první čistě archeologické stálé výstavy „Pravěk Čech“. Po jeho smutně nečekaném odchodu byla expozice pietně uchovávána a mírně měněna dle stavu soudobého poznání A. Stockým a J. Schránilem. Byl to až revolučně smýšlející archeolog a muzeolog J. Neústupný, který se po druhé světové válce pokusil o novou koncepci prezentace prehistorie a jejích dějin na našem území ve výstavách „Pravěk dějiny

Čech“ či „Pravěk Československa“, který setrval v NM v menších obměnách autora či jeho následníků z řad zaměstnanců archeologického oddělení NM až do roku 2011, kdy byla jeho poslední varianta „Pravěk dějiny Čech, Moravy a Slovenska“ v rámci příprav na generální rekonstrukci budovy rozebrána.

Konec jedné éry – 7. 7. 2011

Svěžího červencového rána roku 2011 započala v prostorách stálé expozice „Pravěk dějiny Čech, Moravy a Slovenska“ v prvním patře budovy NM deinstalace stávající archeologické expozice, která byla součástí muzejní budovy již více než padesát let (Obr. 1a, b). Exponáty, dříve do muzea pracně dovezené a pečlivě nainstalované, byly šetrně zabaleny a odvezeny do depozitářů (Obr. 2), kde se jim po dlouhé době exponování dostane zasloužené péče v konzervátorských laboratořích. Tím skončila éra velkých a samostatných archeologických expozic v historické budově NM na Václavském náměstí. Jak vypadaly od jeho otevření v roce 1893? Pojdme se nyní projít již vyprázdněnými starými sály a zavzpomínat na doby, kdy pod malovanými stropy

procházel Josef Ladislav Píč a jeho nástupci, tvořící pro veřejnost první přehledy o prehistorickém vývoji na území naší republiky...

Stavba nové budovy muzejní

Stěhování sbírek a pracoven do nové muzejní budovy na Václavském náměstí v roce 1892 otevřelo možnost vystavit archeologické předměty samostatně, bez smíšení se sbírkami ostatními a kuriozitami, jak tomu

■ Obr. 2 Stěhování velkorozměrných předmětů (mamutí kly a kosti z lokality Předmostí u Přerova) z expozice v létě 2011. Foto K. Urbanová.

bylo doposud. Již Jan Erazim Vo- cel (*23. 8. 1802, †16. 9. 1871; *Skle- nář* 2005, 625–626) si uvědomoval nedostatečnost vystavení sbírek (*Sklenář* 1968, 88) tak, jak byly pre- zentovány ve dvou sálech Muzea království českého (dnes NM) na Kolovratské třídě (dnes ul. Na Pří- kopech), ovšem ani zásahy a po- kusy o mírné reinstalace v rámci vyčleněných dvou místností členy archeologického sboru Františkem Xav. Benešem (*6. 8. 1820, †20. 5. 1888; *Sklenář* 2005, 67–68) a Anto- nínem Baumem (*12. 5. 1830, †2. 5. 1886; *Sklenář* 2005, 63–64) nevedly ke zcela uspokojivému výsledku.

V roce 1892 byl již dvanáct let správ- cem sbírek archeologických archivář Václav Schulz (*14. 7. 1854, †7. 12. 1935; *Sklenář* 2005, 502–503; *Neú- stupný* 1949, 6). V květnu toho roku však podal žádost, v níž pádnými důvody udává, proč by měl být této správy zbaven a bezodkladně přijat na uvolněné místo nový kustod:

„Slavný Správní Výbore Musea Králov- ství českého!¹

Zkušenostmi za nedlouhého posud po- bytu v nové budově musejní již naby- tými jsem poučen a přesvědčen, že na- prosto není možno, aby i na dále správa archivu a sbírky prehistorické v jedné byla soustředěna rukou.

Již samy místní poměry budovy činí toto nemožným. Archiv umístěn jest v nárož- ním pavilonu zvýšeného přízemí, z pra- coven sbírky praehistorické jest jedna ve zvýšeném přízemí prvního dvora, druhá v prvním poschodí vedle sálů výstavních. Na tolika různých místech jeden člověk zaměstnán být nemůže.

Obsahem svým sbírka praehistorická a archiv příliš se různí, než aby i za doby nyní museu příznivějších a při nutné vše- obecné reorganizaci ústavu nadále jedné osobě přiděleny zůstávaly. To z nouze jen mohlo býti trpěno v budově staré.

Sbírka prehistorická tvořící jaksi přechod z oddělení přírodního k historickému jest sama o sobě celkem úplně samostatným, vyžaduje v ústavu, který nynějším potře- bám vždy vyhovovati chce, opatrovníka,

jenž veškerý čas jen jí věnuje a věnova- ti může, a to nejen dočasně, nýbrž trva- le. Slavný Správní Výbor uskutečniv již část návrhu mého v komisích musejních roku 1888 učiněného schválil tím patrně celou tam pronesenou myšlenku a nebu- de zajisté váhati, aby i pro sbírku pre- historickou zvláštního kustoda jmenoval. Jmenováním dočasného asistenta neb adjunkta věci samé ani ústavu pomože- no by nebylo.

...

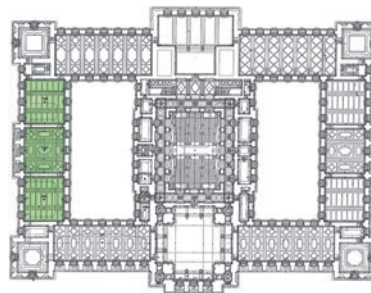
K opatření tomuto jest právě doba nej- příhodnější. Skříně výstavní dodány budou nejspíše k podzimu. Bude-li nový kustos neprodleně jmenován, bude míti dosti času, aby se sbírkou blíže seznámil a přípravy k definitivní výstavě činil.

Na základě všech svrchu učiněných úvah dovoluje si ve vsí účtě podepsaný takto velmi snažně žádati:

Slavný Správní Výbore Musea Kr. č. ra- čiž kustodu archivu přiděliti ještě sbírku heraldickou, po případě i sbírku auto- grafů a korespondencí a sprostiti jej za to správy sbírky prehistorické, pro tuto budiž bezodkladně jmenován nový kus- tos!²

Žádosti V. Schulze bylo Správním výborem vyhověno (*Sklenář* 1984, 137), ovšem místo kustoda prehis- torických sbírek bylo konečně ob- sazeno až o rok později.² Od roku 1893 je novým správcem sbírek archeologie prehistorické Josef La- dislav Píč (dále jen J. L. Píč, *19. 1. 1847, †19. 12. 1911; *Sklenář* 2005, 438–440) a s horlivostí sobě vlast- ní se pouští do jejich studia, tří- dění a tvorby expozice. Nutno po- dotknout, že V. Schulz, ačkoliv se soustředil především na správu ar- chivu, si počínal při třídění sbírky velmi pečlivě a sám J. L. Píč dokon- ce na jeho systém listkového kata- logu navázal (*Neústupný* 1949, 6).

Jak naznačil V. Schulz v žádosti výše uvedené, nový kustod by měl mít od začátku – poté, co se seznámí s ma- teriálem uloženým v muzejních sbírkách – na starost vytvoření vý- stavy dle současného stavu bádání. Nebyl to snadný úkol a limitován

■ Obr. 3 Plán prvního patra Národního muzea s vyznačenými třemi sály určenými pro vystavení archeologických sbírek.

byl jak prostory, tak i navrženým nábytkem, projektovaným spolu se stavbou nové budovy architektem Josefem Schulzem. V NM – teh- dy Museu Království českého – na Václavském náměstí byly pro ar- cheologickou sbírku vyčleněny tři sály v prvním patře (sály označo- vané jako 4–6, Obr. 3). Oproti pů- vodním dvěma místnostem v Nos- ticovském domě, kde sídlily sbírky původně, to byl bezesporu velký pokrok, ovšem, jak uvidíme pozdě- ji, již záhy došlo k tomu, že i tento prostor nestačil.

Pojďme se nyní podívat do archiv- ních dokumentů projekce nové bu- dovy muzejní, jaké byly požadovány vitríny a skříně pro potřeby vystave- ní archeologického materiálu.³

„Návrh přibližného rozpočtu na opa- tření nábytku pro sbírky a jiné místnosti v novém domě muzejním.⁴

VII. Sbírký archaeologické a ethnogra- fické:

A. Pro oddělení tato mají skříně míti spo- dek 0,90 m vysoký, po obou obdélných stranách šuplaty opatřeny, pak následec nízký přiměřeně stoupající a uprostřed vysoký kolmý násadec. Násadce ty jsou dle možnosti z kovu. Všechny skříně pro toto oddělení jest: 18 ks 8m dlouhých a 1,5m hlubokých, 10ks 6m dl. x 1 m hl., 12ks 3m dl. x 1m hl., 2ks 7m x 1,5 m hl., 6ks 9m x 2 m hl., 4ks 9m x 1m hl., 4 ks 6,5m x 9,5m hl., 2ks 4m x 1,5m hl. součet 159829 Zl. k. č.

...

1 Archiv NM, archivní dokument registratury NM (dále jen RNM), RNM č. j. 232/92 z 19. 5. 1892, přepis také viz *Sklenář* 1984, 136–137.

2 Detailně o vzniku prehistorického oddělení a přebírání sbírek J. L. Píčem od V. Schulze viz *Sklenář* 1984.

3 Rozpočet byl plánován pro sbírky archeologické a etnografické společně. Přesný počet vitrín umístěný nakonec ve třech sálech není bohužel znám. V průběhu první čtvrtiny 20. století vzrostl doplňováním až na účtyhodné číslo 226 výstavních oken (*Neústupný* 1946, 79)!

4 Archiv NM, archivní dokument RNM, karton 247.

C. Skříně na cimelie archeologické:

Skřín pět metrů dlouhá, mající 1,50 m spodek široký a 1,10m vysoký, po obou podélných stranách šuplaty opatřené a nad tím bořejšek s násadcem nejprve lehce se zvedajícím a pak kolmým jako u skříní archeol. Dolejší šikmá část dole určena jest pro předměty menší, bořejší pro předměty větší.

Práce truhlářská s nátěrem šedivým uvnitř a zasklení silným sklem zrcadlovým 1400 Zl. k. č.“

Jak mají vypadat vitríny vhodné pro musejní sbírky, bylo zjišťováno také na zahraničních cestách po evropských muzeích (např. ve Vídni, Berlíně a Londýně a mnoha dalších, Sršeň 1999, 47). Kromě zápisů a postřehů z cest byly pořizovány také fotografie (Obr. 4) a nákresy jednotlivých druhů skříní (Obr. 5). Výsledný černý lakovaný nábytek z hruškového dřeva s masivním prosklením a vnitřním šedavým nátěrem (Sklenář 1984, 138), byl sice elegantní, ovšem ne vždy praktický pro ukládání všech typů sbírek a již sám J. L. Píč jej pokládal

■ Obr. 4 Snímek vitrín užívaných v Britském muzeu. Archiv NM.

■ Obr. 5 Nákres vitrín pro NM. Archiv NM.

za „příliš veliký a nehybný“ (Neústupný 1949, 8). Vitríny byly zhotovovány podle nákresů Schulze různými pražskými firmami v rozmezí let 1889 až 1903 (Sršeň 1999, 47). Ještě do nedávna si jej návštěvníci muzea mohli prohlédnout v části budovy věnované mineralogii. Navíc se J. L. Píč během neustálé obměny a doplňování vystavených předmětů záhy začal potýkat s nedostatkem prostoru. Opakovaně v prvních letech tvorby expozice bylo žádáno o zhotovení dalších kusů, aby mohly být rozrůstající se sbírky představeny veřejnosti v co nejširším záběru:

*„Čtěnému ředitelství stavby nové budovy musejní v Praze,“*⁵

vzhledem k žádosti správního výboru společnosti Musea Království Českého ze dne 7. června 1895 č. 828 povolujeme na základě zdejšího usnesení z dnešního dne, aby pro musejní sbírku archaeologie praehistorické opatřeny byly dvě vitríny pultové, dvě vysoké skříně, čtyři podstavce a malý stolek pro pracovnu kustoda tohoto oddělení za celkový náklad (i se zasklení skříní) asi 1050 zl. k. č.“ Bohužel ne vždy bylo těmto žádostem vyhověno, jak nám opět dokládají archivní spisy.

V polovině července 1895 bylo konečně pořádání sbírek ukončeno, což bylo oceněno Správním výborem, který J. L. Píčovi poděkoval dopisem ze dne 20. července:

„Jeho Blahorodí, Veleváženému pánu Dr. J. L. Píčovi,“ c. a k. professoru, kustodovi sbírky archaeologie praehistorické Musea kr. Českého v Praze.

Vaše Blahorodí! Velevážený pane!

V úctě podepsaný správní výbor přijal ve své poslední schůzi dne 10. července t. r. na milé vědomí sdělení Vašeho Blahorodí, že systematické urovnání musejní sbírky archaeologie praehistorické jest ukončeno. Maje pak zároveň příležitost přesvědčiti se o vkusném a vskutku vzorném uspořádání jmenované sbírky, dovoluje si za vzácnou horlivost a nevšední péli při tom osvědčenou vysloviti Vašemu Blahorodí své nejplnější uznání.“

V témže dopise je také vyhověno žádosti J. L. Píče o několikaměsíčním prodloužení setrvání Břetislava Jelínka (*16. 3. 1843, †22. 5. 1926; Sklenář 2005, 262) na postu

konzervátora především díky jeho osvědčení se v této pozici a nesporným zásluhám při instalaci sbírek. Od roku 1895 pracoval na pozici laboranta pro archeologické sbírky již Václav Landa (*26. 11. 1856, †27. 5. 1922; Sklenář 2005, 338–339), který v mnohém zastal činnost terénní i konzervátorskou a stal se neodmyslitelnou součástí oddělení.

Pravěk Čech 1894/1896

*„Správní Výbor Společnosti Musea Král. Českého,“*⁷

Dovoluje si oznámiti otevření sbírek Musea Král. Českého počínaje dnem 13. července 1893 a ustanovení toho se týkající.“

Tímto kratičkým oznámením se otevřely přestěhované, roztřídněné a v nových vitrínách prezentované sbírky NM uprostřed roku 1893 veřejnosti. Nová budova muzea byla sice slavnostně otevřena již 18. května 1891 samotným arcivévodou Karlem Ludwigem Rakousko-Uherským (*30. 7. 1833, †19. 5. 1896), ovšem celý rok 1892 byl ve znamení stěhování sbírek a pracoven. Samozřejmě bylo nutné stanovit otevřací dobu a ostatní sounáležitosti:

*„Velešlavný zemský výbore království českého!“*⁸

Nejuctivěji podepsaný správní výbor klade si za čest oznámiti vešlavnému zemskému výboru království Českého, že ve své schůzi dne 1. července t. r. konané jednomyslně se usnesl, aby ony sbírky Musea Král. Českého, jejichž pořádání pokročilo tak dalece, že obecnstvu učiněny mohou být přístupnými, otevřeny byly veřejné návštěvě následovně:

Bezplatně v úterý od 9 hod. ranní do 12 hod. polední a v sobotu od 2 hod. do 6 hod. odpoledne (v zimě do 5 hod.)“

Muzeum tedy bylo vstřícné i k návštěvníkům nemajetným, protože dva dny v týdnu povolovalo bezplatný vstup. V dobách, kdy byl vstup placený, probíhaly i komentované prohlídky:

„Za vstupné 1 zl. za 1–4 osoby a 30 str. za každou osobu další v ostatních všedních dnech v týdnu od 9 hod. ranní do

■ Obr. 6a–c Původní expozice J. L. Píče „Pravěk Čech“. Archiv NM.

1 hod odpolední po skupinách, v 9, 10, 11 a 12 hod., v neděli pak od 9hod. do 12 hod. polední po skupinách 9, 10 a 11 hodině;

Ve dnech, kdy se platí vstupné, provádí hosty a příslušná vysvětlení podává skriptor muzejní knihovny pan Jan Lego, jemuž ku pomoci jeden sluha jest přidělen.“

Jak také víme z archivních dokladů, vycházelo se vstříc badatelům z řad akademické obce a jejich studentům:⁹

„Vyhověno bylo žádosti pana Dra. L. Niederle, aby mu dovoleno bylo se svými universitními posluchači navštěvovati bezplatně v letošním zimním semestru muzejní sbírky archeologické za účelem výkladů o archeologii v době, kdy jinak sbírky ty jsou otevřeny obecnstvu za vstupné. Spolu připojena podmínka, aby návštěva taková byla vždy o den napřed oznámena správě muzejní.“

Od roku 1903 byl volný vstup umožněn všem studentům vysokých škol po předložení studentské legitimace u pokladny.¹⁰ O komentáře k exponátům se starali stanovení průvodci, dobře informovaní příslušnými kustody.

Jaká tedy byla první samostatná expozice archeologických sbírek v nově postaveném a čerstvě zpřístupněném Museu Království českého?

Jak víme, muzeum bylo zpřístupněno veřejnosti v polovině roku 1893, expozice s názvem „Pravěk Čech“ poté roku následujícího. Hlavní koncepce vznikala v průběhu let 1894–96 ruku v ruce s postupujícím zpracováním sbírek nově nastoupivším J. L. Píčem. Jeho ctižádost, aby pravěké sbírky NM náležely k nejlépe vystaveným v Evropě, byla tímto naplněna. Nejenom, že se věnoval jejich třídění, katalogizaci a získávání dalších přírůstků, které publikoval ve svých článcích, sám také objížděl evropská muzea a archeologické kongresy po celém světě¹¹ (Neústupný 1949, 8), aby byl informován o novinkách v muzejním oboru.

Sály s historizující výmalbou v prvním patře muzea byly zaplněny desítkami masivních dřevěných vitrín s množstvím navršených sbírkových předmětů. Na dobových fotografiích (Obr. 6, 7) vidíme různé velikosti vitrín a skříní představující vývoj na území Čech v prehistorickém období. Tehdejší muzejnictví

neznalo rozdílu mezi expozicí a depozitářem (Sklenář 1998, 16) a tyto dokumenty jsou toho skvělým příkladem. Pokud nedostačovalo místo ve vitrínách, byly nad ně instalovány police přidržívané kovovými konzolami. Na těchto policích byly umísťovány nejčastěji celé nádoby. Do vitrín s šikmým vrchním sklem byly položeny nejenom drobnější křehké nádoby pracně slepované, systematicky rozříděný keramický materiál, ale i kovové nálezy, které byly také – zakonzervované, zrestaurované a rozmístěné na kartonech – věšeny dovnitř skříní s nástavcem (viz Obr. 6a). J. L. Píč trval při instalaci sbírek na koncepci rozdělení materiálu podle kulturních celků a poté na jednotlivé nálezové soubory (Neústupný 1949, 9). První sál (sál 4) obsahoval sbírky od paleolitu po dobu bronzovou, sál následující (sál 5) pak přechod doby bronzové v dobu laténskou s množstvím nálezů zejména z lokality Stradonice a konečně poslední sál (sál 6) byl věnován době římské, stěhování národů a období raně historického, kde se vyjímalý nové nálezy z výkopů J. L. Píče a jeho přátel. Výstava existovala, tak jak ji navrhl a realizoval – s menšími úpravami – až do roku 1940 (Neústupný 1949).

Následující léta od ukončení pořádání sbírky se fondy rozrůstaly o nové a nové přírůstky nejenom usilovnou prací J. L. Píče a jeho družiny, ale také četnými dary a nákupy. V říjnu roku 1898 je opět

5 Archivní dokument RNM č. j. 1034/34 z 3. 7. 1895, archiv NM.

6 Archivní dokument RNM č. j. 1076/34 z 20. 7. 1895, archiv NM.

7 Archivní dokument RNM č. j. 291/39 z 21. 7. 1893, archiv NM.

8 Archivní dokument RNM č. j. 291 / 39 z 21. 7. 1893, archiv NM.

9 Zápis z okružníku archaeologie praehistorické z 11. 11. 1898, archiv NM.

10 Usnesení správního výboru z 31. října 1903, zápis z okružníku archaeologie praehistorické z 24. 11. 1903, archiv NM.

11 Například zápis z cest po archeologických kongresech v Athénách, v Káhiře aj. Archivní dokument RNM č. j. 49/70, RNM č. j. 70/70 a další, archiv NM.

■ Obr. 7a-c Expozice „Pravěk Čech“, Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM, skl. neg. č. H1–11 150–152.

Zemský výbor žádán o financování výroby dalších vitrín pro vystavení obsáhlých sbírek právníka Štěpána Bergera:¹²

„Na žádost kustoda Dra. Jos. Lad. Píče usneseno požádati vešlehlý zemský výbor za opatření čtyř nových pultových skříní k vystavení zbývající části sbírky po Judru Štěp. Bergerovi.“

Sály s vystavenými sbírkovými předměty měly být vyzdobeny také malbami a kresbami. Záznam z roku

1898 hovoří o zadání malířských prací:¹³

„Dovoleno, aby z dotace sbírky archaeologie praehistorické na rok 1897 nevyčerpaná suma dvou set zlatých byla přenesena pro řečenou sbírku na rok 1898. k tomu účelu, aby za ni pořízena byla vyobrazení dvou mohyl z lesů Bechyňských malbou provedená k výzdobě sálů výstavních“

Jak se však dozvídáme ze zápisů následujícího roku, peníze opět nebyly vyčerpány, ale převedeny do roku 1899, kdy za ně mělo být pořízeno vyobrazení stradonického oppida (lze vidět patrně na Obr. 6a). Na fotografiích sálů s vystavenými archeologickými sbírkami tak vidíme, že byly přeplněny nejenom materiálem samotným, ale i doplňujícími předměty – malbami nad skříněmi (Obr. 6a, 7a) a tabulemi osteologickým materiálem (Obr. 6c). Pro nedostatek místa ve vitrínách byly předměty i nadále stavěny do dlouhých řad nad skříněmi samotnými na dřevěných policích v několika stupních nad sebou (Obr. 6c).

Sbírky byly i po své instalaci a zpřístupnění podrobovány inspekčním pověřených komisařů, kteří o své návštěvě podávali zprávy. Podívejme se na jednu takovou z roku 1898 a na reakci muzejního výboru:¹⁴

„Přijata byla na vědomí správa p. revisorů o revisi sbírky archaeologie praehistorické, jež zní následovně:

Sbírka archaeologie praehistorické, jež pořádání zasluhuje rovněž všechnu chválu. Jen potřebí ještě několika skříní, jež místa by ještě našly zejména mezi okny, aby jednotlivé nálezy dobře pohromadě mohly se přehlédnouti. Doporučelo by se značky na jednotlivých kusech budoucně psáti inkoustem. Označení tužkou ovšem výhodněji se mění, ale trvalejší způsob lépe by se osvědčil, kdyby sbírky při nehodě nějaké, málo pravděpodobné, ale přece možné, v pořádku přišly. Pan kustos seznamy ku sbírkám se vztahující má, katalog zevrubně popisující připravuje. Doplnění sbírky děje se pilnými výkopky, kterým jen nejvzdutnější podpory přáti jest.

Výbor musejní uváděje zprávu tu na vědomí správě oddělení praehistoriko-archaeologického spolu žádá, aby dbáno bylo v pokynu v označování

jednotlivých kusů inkoustem tím způsobem, že by se vždy tak dělo na přístě, a předměty dosavadním způsobem označované, aby postupně značkami psanými inkoustem opatřeny byly.“

Jak vidíme, až na drobné výtky byla práce J. L. Píče a jeho spolupracovníků vysoce oceňována.

V červnu roku 1900 bylo usneseno vydání českého „Průvodce“ v nákladu 5000 výtisků. Původní německý průvodce z roku 1896 byl sice stále skladem, leč vyvstala nutnost mít i jeho českou variantu. Nová publikace měla být opatřena také fotografiemi „zvláště vynikajících předmětů sbírek“, ¹⁵ ostatně NM již od nejranějších dob usilovalo o vytvoření fotografické laboratoře ve vlastních útrobách a pro vlastní potřeby. Bohužel zatím bez úspěchu. Téhož roku ve své zprávě navrhuje revisor sbírek prehistorických, s jejichž zápisy a doporučeními jsme se setkali již výše, aby byly terénní práce řádně dokumentovány, a navrhuje spolupráci s českými vysokými školami technickými:

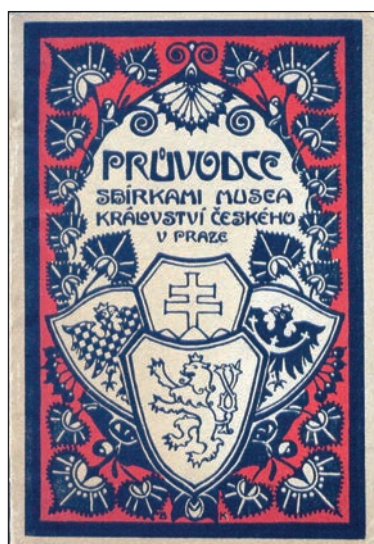
„Sbírka archaeologie praehistorické rovněž ve vzorném stavu se nalézá jako předchozí léta. Místa ještě se nedostává, ale skříněmi, jež mají býti dodány, nejdůležitější potřebě bude odpomoženo. Sbírka stále se doplňuje výkopky účelně podnikanými, jež náklad obětovavě hojně oplácí. Důležitější naleziště měla by se fotografovati. Jedině fotografie sama o sobě a pro každého podává záruku naprosté věrnosti a přesnosti. Pan professor českých vys. škol technických Karel Kreis zajistí s ochotou by byl v té věci k službám a zhotovil by fotografie velkých třeba rozměrů a znamenité krásy.“

Doplnění textu českého vydání se týkalo i sbírek archeologických, které byly podstatně rozhojňeny a přeorganizovány. Skříně s vystavenými exponáty měly být opatřeny čísly, k nimž se měl vztahovat text v „Průvodci“. V pozdějších vydáních z roku 1918 (Obr. 8) a 1920 (Obr. 9) se snímky unikátních předmětů ani terénní dokumentace neobjevují, tudíž zřejmě k jejich pořízení či zařazení do textu nedošlo.

Zmiňovaný nedostatek místa pro sbírkové předměty byl i v následujících letech neustávající evergreen,

■ Obr. 8 Obal muzejního průvodce sbírkami z roku 1918. Knihovna NM.

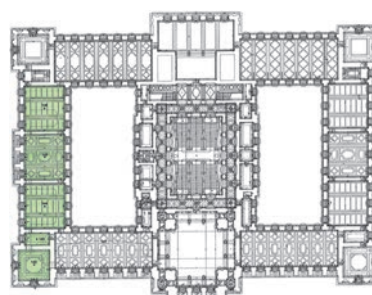
■ Obr. 9 Obal muzejního průvodce sbírkami z roku 1920, česká verze. Knihovna NM.

další zápisy v okružnících, žádající o sestavení komise k posouzení dostatečnosti prostor a skříní, v nichž je archeologie prezentována, pochází ze života J. L. Píče ještě z roku 1908. Po jeho nečekané a tragické smrti v prosinci 1911 sbírky osiřely. Do Musea Království českého směřovaly desítky kondolencí od soukromých osob, městských představitelů ale také zástupců jednotlivých muzejních institucí a spolků z celých Čech.¹⁶ Na počest zemřelého kustoda prehistorické sbírky bylo muzeum ve dnech 22. a 23. prosince zcela uzavřeno. Pohřbu dne 22. prosince 1911 v tři hodiny odpolední v kostele Sv. Štěpána na Olšanských hřbitovech se účastnily zástupy blízkých přátel, spolupracovníků i obdivovatelů.

Archeologické výstavy mezi válkami (1918–1941)

Píčovým nástupcem byl jmenován k 1. červnu 1913 Albín Stocký (*24. 2. 1876, †18. 4. 1934; Sklenář 2005, 536–537). Do té doby oddělení fungovalo pod dočasnou správou Václava Fabiana (*11. 6. 1877, †1932; Sklenář 2005, 160) a Jana Felcmana (*1849, †19. 4. 1915;

Sklenář 2005, 162; Neústupný 1949, 10). Bohužel první světová válka nemilosrdně vkročila i do Prahy a pozměnila cesty mnoha muzejních pracovníků. Sám A. Stocký se do muzea vrátil až po jejím skončení – o to pilněji se však pustil do práce. Jelikož ctil odkaz J. L. Píče, zasahoval jen velmi citlivě do původních instalací, což je vidět i v reedicích průvodců muzejními sbírkami v roce 1918 a 1920. K větším úpravám došlo především díky zvětšení výstavních prostor o dva sály (Obr. 10) v roce 1925.¹⁷ První sál (sál 4) byl stejně jako za J. L. Píče vyhrazen paleolitu, neolitu a eneolitu. Jelikož paleolitické nálezy z prostředí Čech byly nepočetné, byla jimi naplněna jedna jediná vitrína, obsahující nálezy z lokalit „Na Jenerálce“ (Praha), z Lubné u Rakovníka a z Poplze (Libochovice – Poplze). Další vitríny ve shodném sále již patřil neolitu a tzv. přechodovému období (eneolitu) a byl v nich prezentován střepový materiál i celé nádoby kultur s lineární a s vypíchanou keramikou, kultury zvoncovitých pohárů aj. Početný sbírkový fond únětické kultury byl vystaven samostatně a zasloužil si i samostatnou kapitolku v tištěném průvodci. Byly to právě sbírky

■ Obr. 10 Rozšíření expozičních prostor o rohový sál a pojící sálek za A. Stockého v roce 1925.

neolitické a eneolitické, které Stocký svými výzkumy rozhojňoval, a jejichž instalace doplňoval nejvíce. Poslední volný prostor ve vitrínách vyplňovaly nálezy z mohyl jižních a západních Čech. Druhý sál (sál 5) začínal prezentací žárových hrobů mladší doby bronzové, větší část však patřila vystavovaným laténským předmětům – např. pokladu z Duchcova nebo nálezům ze Stradonic. V posledním sále (sál 6)

■ Obr. 11a, b Získání exponátů pro NM v terénu. Vyjímání hrobu jezdce s koněm v roce 1930 v Záluží v Čelákovicích, dobová fotografie. Archeologové rozřezávají nalezené ostatky koně na tři části a instalují kolem nich dřevěná bednění, která podřezávají a následovně zalijí do sádky. Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM.

¹² Zápis z okružníku archaeologie praehistorické z 10. 11. 1898, archiv NM.

¹³ Zápis z okružníku archaeologie praehistorické z 24. 3. 1898, archiv NM.

¹⁴ Zápis z okružníku archaeologie praehistorické z 10. 11. 1898, archiv NM.

¹⁵ Archivní dokument RNM č. j. 1005, 1008 – 10/53, archiv NM.

¹⁶ Archivní dokumenty RNM, karton 75, archiv NM.

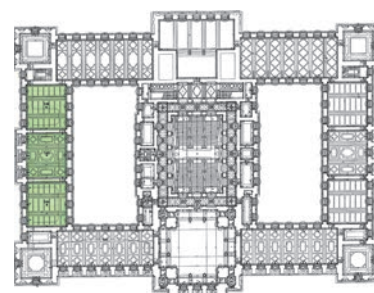
¹⁷ J. Schráníl sice převzal oficiálně vedení až v roce 1929, ovšem práce v expozici začaly již (samozřejmě ve spolupráci s A. Stockým) o dva roky dříve.

se návštěvník setkal s nálezy kultury římsko-provinciální (s masivně zastoupenými předměty z výzkumů u Dobřichova), kultury merovejské (Zvoleněves, Vinařice) a údobí označované jako „doba knížecí“, které bylo představeno nálezy z pohřebišť u Libice, Žalova, Budče, Zákolan a samozřejmě unikátním souborem knížecího hrobu z Kolína.

Ráznějších úprav se expozice dočkala až za nástupce Albína Stokého Josefa Schránila (*5. 4. 1895, †20. 3. 1940; *Sklenář 2005*, 500–501). Bohužel z těchto dob nemáme mnoho dokumentačního materiálu/fotografií, abychom si udělali jasnější představu o vzhledu upravené výstavy. Jisté však je, že nedošlo k obměně vitrín, neb ty se v expozičních prostorách držely až do roku 1940 a část z těch, které přežily pád pumy v roce 1945, byly používány ještě v prvních expozicích poválečných. J. Schránil provedl výrazné úpravy v sálech představující dobu bronzovou (*Sklenář 1998*, 15), aby vystavený materiál lépe odpovídal stavu soudobého bádání. Muzejní sbírky byly i nadále rozhojňovány terénními výzkumy. Některé nálezy, které byly vyzdvíženy v těchto dobách „in situ“ (**Obr. 11a, b**) si našly svou cestu později do poválečných nových expozic a setrvaly až do jejich konečné likvidace v roce 2011. J. Schránil pokračoval v archeologických výzkumech nejenom na území Čech, ale také na Moravě a Slovensku. V těchto dobách byl položen základ sbírky moravské a slovenské, která dnes čítá přes 20 tisíc inventárních

čísel. Vybudovat celostátní sbírku bylo důležité z hlediska podpory nově vznikuvšího česko-slovenského státu.

Ještě výrazněji vzrostla potřeba prezentovat dějiny osídlení našeho území a kultury jeho praobyvatel v předvečer druhé světové války. Od roku 1935 byl vedoucím oddělení Jiří Neústupný (*22. 9. 1905, †28. 8. 1981; *Sklenář 2005*, 403–405). Dvacátého prosince 1938 byly otevřeny reinstalované pravěké sbírky veřejnosti. Za německé okupace dne 16. června 1939 byl otevřen nově upravený sál s dobou kamennou, na jaře roku 1940 následován doplněným a pozměněným sálem doby bronzové a v červnu toho roku byly zpřístupněny i sály se sbírkami z doby římského císařství. Všechny tyto změny byly součástí celkové reinstalace, která měla nahradit dosavadní – již zastaralý – systém vystavování sbírek (*Neústupný 1946*, 95–96). I v tomto nejistém čase – nebo snad právě během něj – byl prostor pro doprovodné akce, vztahující se ke stálé expozici i krátkodobým výstavám¹⁸ a výklady pro veřejnost. Německá ideologická výstava „Deutsche Grösse“¹⁹ (Německá velikost) v lednu 1941 přerušila snahu J. Neústupného o přetvoření staré expozice (*Neústupný 1946*; *Neústupný 1949*; *Sklenář 1998*, 17). Všechny sály musely být okamžitě vyklizeny pro potřebu prezentace velikosti a kulturní nadřazenosti Třetí říše oslavující druhé výročí vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Sbírkové předměty putovaly do provizorních skladů, na

■ **Obr. 13** Plán prvního patra NM s vyznačenými sály, kde byla umístěna expozice s názvem „Pravěké dějiny Čech“, 1946–48.

odlehlá místa středočeského kraje a do krytů. Píčov instalace „Pravěku Čech“ byla jednou provždy zničena.

Poválečné expozice (1946–1966)

Letecká puma, která dopadla na Národní muzeum během Pražského povstání 7. 5. 1945 (**Obr. 12 a, b**), zničila velkou část starých vitrín, které pamatovaly ještě J. L. Píče. Ty, co přečkaly druhou světovou válku ve skladištích, však nebylo možno znovu sestavit – původní projekce nepočítala s tím, že by se kdy měly skříňe rozmontovat. Poválečná bilance tedy byla zhruba čtvrtina výstavního prostoru pro archeologické sbírky (*Neústupný 1946*, 79). Navíc esteticky výrazné a na prostor náročné vitríny s mohutnými podstavci již přestaly vyhovovat dobovému vkusu. Svět učenců konce 19. století byl v mnoha ohledech pro poválečné publikum vzdálenější než nám dnes, zejména vzhledem k současnému trendu nostalgických návratů, ať už v designu nebo trávení volného času, na které muzejní výstavnictví přirozeně reaguje. Výrazná osobnost J. Neústupného s jeho inovátorskou koncepcí prezentace archeologických památek a díky nim prehistorických dějin dostala tímto volný prostor.

První poválečnou expozicí byly „Pravěké dějiny Čech“ (od 8. 5. 1946, **Obr. 13, 14b**, *Neústupný 1946b*), zabírající tři sály v prvním patře (sály označované tradičně jako 4–6). Dva sály (2 a 3), které patřily k prehistorické expozici ještě před válkou, byly určeny pro krátkodobé výstavy – a skutečně tak byly využívány, například k prezentaci daru Františka Kupky (*Turek 1947*, **Obr. 15**)

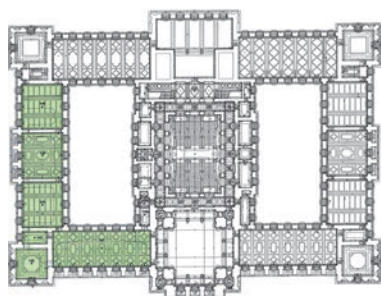
■ **Obr. 12a, b** Poškození budovy NM pumou 7. května 1945. Záběry na poničenou střechu, vnitřní fasádu a schodiště. Převzato ze Sršeň 1999, 14, 23–24.

zakomponovaného do výstavního celku „Počátky lidstva ve světle antropologie, archeologie a umění“. Ostatně olej z roku 1903 zobrazující dva pithecanropy v zápase o ženu byl součástí následující expozice (**Obr. 18a**) až do roku 2011, většinou nepovšimnut procházejícími návštěvníky. Expozice kvapně budovaná v prvním poválečném roce navazovala na své předchůdkyně teritoriálním záběrem – ukazovala nálezy patřící kulturám vyskytujícím se na území Čech, což bylo v kontextu nedávných událostí více než pochopitelné. Pro vystavení sbírkových předmětů byly naposledy použity černé Schulcovy vitríny, které byly pro další expoziční záměry a novou koncepci pojetí archeologických výstav přelomu padesátých a šedesátých let již naprosto nevyhovující.

V dubnu 1956 bylo uspořádáno pod taktovkou J. Neústupného vědecké zasedání „O chronologii pravěku Československa“, na kterém měly být prokonzultovány jak současné možnosti muzejnictví, tak pokrok v bádání v oboru. Jednání se s příspěvky zúčastnilo množství českých i slovenských badatelů.²⁰ Zde veřejně bylo prezentováno pojetí nové, chystané výstavy „Pravěk Československa“:

„Nová výstava chce znamenat další krok vpřed v historickém předvedení pravěku. Nemá být přehledem archeologických nálezů, nýbrž vizuálním znázorněním nejstaršího úseku dějin

■ **Obr. 16** Plán prvního patra NM s vyznačenými šesti sály, kde byly instalovány expozice „Pravěk Československa“ v roce 1958 a „Pravěk dějiny československého území“ od roku 1966 do 2011.

pomocí všech dosažitelných pramenů, archeologických i písemných.“ (Neústupný 1956, 3).

Expozice s názvem „Pravěk Československa“ (**Obr. 16, 17**), která byla vyvrcholením dlouholeté práce a muzejní praxí vytříbených názorů J. Neústupného, byla otevřena v šesti sálech v roce 1958. Na svou dobu se jednalo o významný muzeologický počín s použitím všech dostupných výsledků soudobého bádání, moderní techniky (audioprůvodce) i revolučního designu grafického doprovodu a vitríny – objevila se proudová vitrina, která diametrálně odlišným způsobem vtahovala nezasvěceného návštěvníka do střídání prehistorických kultur na území Čech, Moravy i Slovenska. Exponáty byly nejenom originální předměty ze sbírek NM, ale i jiných institucí ve formě zápůjček, vitrina byla také plná doplňujících kopií, vybraných ze starších sbírek doprovodné dokumentace NM (**Obr. 20**), či nově vyrobených na zakázku. Nemá smysl v tomto příspěvku opakovat vše, co o ní bylo napsáno, ať už autorem samotným (Neústupný 1956) či jinými (Böhm 1958, 1960; Hrubý 1958; Sklenář 1998).

V roce 1966 při příležitosti mezinárodního archeologického kongresu v Praze byla otevřena expozice v mírně pozměněné formě s názvem „Pravěk československého území“ (od 23. 8. 1966, Sklenář 1998), jejíž modifikace pojmenovaná „Pravěk dějiny Čech, Moravy a Slovenska“ byla nedílnou součástí výstavních prostor NM až do roku 2011 (**Obr. 16, 18, 19**).

Narůstající množství archeologických sbírek v následujících letech, nedostatek expozičních i depozičních prostor a role NM v tomto vědním oboru si vynutilo zvažování možnosti samostatného archeologického muzea. Návrh na jeho realizaci v budově Anežského kláštera však bylo definitivně zamítnuto v sedmdesátých letech 20. století a toto téma je zajímavé a dostatečně obsáhlé na oddělenou studii.

■ **Obr. 14a, b** Expozice „Pravěk dějiny Čech“, 1946–48, sál 4 a sál 6. Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM, skl. neg. č. H1–11 172–173.

■ **Obr. 15** Krátkodobá výstava „Počátky lidstva“, 1947–48, kde byly instalovány obrazy F. Kupky. Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM, skl. neg. č. H1–11 850.

■ **Obr. 17** Výstava „Pravěk Československa“, detail proudové vitríny s představenými sbírkovými předměty doby římské. Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM.

18 Mezi krátkodobé projekty patřily výstava antické sbírky v roce 1938, výstava „Pravěk obřadní památky“ z roku 1939 (Neústupný 1946, 95), nebo shodného roku menší výstava na Hospodářské výstavě „Lov v pravěku“ (Neústupný 1949, 17).

19 Výstava trvala od 15. 3. do 15. 5. 1941.

20 Jmenujme např. F. Proška, K. Valocha, K. Žeberu, A. Benešovou, M. Buchvaldka, I. Pleinerovou, L. Hájka, V. Spurného, J. Filipa, L. Jansovou, R. Turka a mnoho dalších.

■ Obr. 18a–c Pohled do instalace „Pravěk československého území“, sály 1, 2 a 5. Archiv oddělení pravěku a antického starověku NM, skl. neg. č. H1–11 850, H1–11 954

■ Obr. 19 Pohled na jen mírně doplňovanou expozici „Pravěké dějiny Čech, Moravy a Slovenska“, 90. léta 20. století. Foto L. Káchová.

Závěr

Naše procházka výstavními sály Národního muzea i časem skončila. Viděli jsme, jak se měnil přístup jednotlivých správců archeologických sbírek k jejich vystavení od konce 19. století po relativně nedávnou dobu – 60. léta 20. století. Historická budova NM v Praze prochází nyní, poprvé od svého postavení, rozsáhlou rekonstrukcí, na kterou bylo tak dlouho čekáno. Sbírkové byly opět přestěhovány, jak jsme viděli, již po několikáté v rámci dvacátého století. Je až s podivem, když si uvědomíme, že velká část problémů, které pálily muzejníky již za J. L. Piče, jsou stále aktuální, ať už se jedná o neustávající zápas o prostor, kde vystavovat či učené dispute o tom, jakým způsobem a které předměty ze sbírek vlastně představovat veřejnosti a jak podnítit její zájem o tyto památky. Během druhé poloviny 20. století byl definitivně opuštěn depozitární systém expozic z přelomu 19. a 20. století²¹ viditelný na dochovaných archivních fotografiích „Pravěku Čech“ a otevřely se cesty novým možnostem, přístupům k interpretaci pravěkých dějin za pomoci archeologických sbírek, prezentované zejména expozicemi J. Neústupného „Pravěk Československa“ a „Pravěk československého území“. I tato éra však skončila uzavřením hlavní budovy NM v roce 2011 a před námi vyvstal nový úkol, jak uchopit prehistorický vývoj na našem území v kontextu Evropy a představit jej muzejnímu návštěvníkovi jednadvacátého století.

■ Obr. 20 Zlatíši s kopiemi a formami kopie z počátku 20. století. Uloženo v oddělení pravěku a antického starověku NM. Foto L. Káchová.

Prameny

Oběžník – praehistorická archaeologie, roky 1898–1904. Úřední fondy, registratura Národního muzea (dále jen RNM). Archiv Národního muzea (dále jen Archiv NM). RNM – karton 37: č. j. 58, 164, 232, 350, karton 38 (rok 1892), karton 43: č. j. 1034, 1076, karton 51: č. j. 364, 740, 779, 789, karton 53: č. j. 1005–1008, karton 70: č. j. 49, 70, 86, karton 75: č. j. 2557, 2594, karton 90: č. j. 499, karton 247. Archiv NM.

Literatura

Böhm, J. 1958: Výstava „Pravěk Československa“ v Národním muzeu. Památky archeologické 49, 607–615.
Böhm, J. 1960: Doslov k výstavě Pravěk Československa v Národním muzeu v Praze. Památky archeologické 51, 621–623.
Hrubý, V. 1958: Výstava „Pravěk Československa“ v Národním muzeu v Praze. Archeologické rozhledy 10, 701–707, 711–715.
Neústupný, J. 1946a: Pravěk sbírky Národního muzea za války. Časopis Národního muzea, duch. 115, 95–97.
Neústupný, J. 1946b: Pravěk dějiny Čech v Národním muzeu. Příspěvek k muzejnímu výstavnictví. Časopis Národního muzea, duch. 115, 77–82.
Neústupný, J. 1947: Pravěk Čech, Československa, Evropy a světa v Národním muzeu v Praze. Otázky prehistorického výstavnictví. Časopis Národního muzea, duch. 116, 1–5.
Neústupný, J. 1956: O chronologii pravěku Československa. Příprava k výstavě Pravěk Československa. Výtahy z referátů. Praha.
Sklénář, K. 1968: Archeologická expozice v počátcích Národního muzea. Muzejní a vlastivědná práce 6, 85–91.
Sklénář, K. 1998: Archeologické expozice Národního muzea: z Čech do Evropy – a zpátky? Muzejní a vlastivědná práce 36, 15–30.
Sklénář, K. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
Sršeň, L. 1999: Průvodce. Architektura, výzdoba a původní vybavení hlavní budovy Národního muzea v Praze. Praha.
Turek, R. 1947: Dar Františka Kupky Národnímu muzeu. Časopis Národního muzea, oddíl duchovnědný, ročník CXVI., Praha, 94–95.

Summary

The beginnings of a presentation of archaeological heritage in the National Museum. History of the expositions of prehistory in the main building on Wenceslas Square in 1894 – the 1966th. (Translation V. Křištofová.)

²¹ Samozřejmě až na tzv. studijní depozitáře v muzeích, kde je takto vyřešen problém s badatelským režimem.

Článek byl vypracován v rámci projektu NAKI č. DF12P01OVV045 „Archeologie na dosah. Edukace a prezentace archeologického kulturního dědictví“.

Děkuji PhDr. Mileně Běličové a pracovníkům Archivu Národního muzea za vstřícnost a kolegům Mgr. Lucii Vělové a Mgr. Jiřímu Koštovi za cenné připomínky.